

BOLALAR ADABIYOTI SINCHISI

Gavharoy QO'LDOSHEVA

Namangan viloyati

gavharoyqoldosheva@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada adabiyotshunos olim Raxmatilla Barakayevning o'zbek bolalar adabiyoti rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Unda olimning ilmiy merosi, bolalar adabiyotini tadqiq etishdagi metodlari, estetik va pedagogik qarashlari hamda qiyosiy-tahliliy yondashuvlari yoritiladi. Barakayev bolalar adabiyotini nafaqat estetik hodisa, balki yosh avlodning ma'naviy-ma'rifiy kamoloti uchun muhim tarbiyaviy vosita sifatida baholaydi. Olimning ilmiy qarashlari bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab, adabiy tanqid va ta'lim jarayonida muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Kalit so'zlar: Raxmatilla Barakayev, bolalar adabiyoti, adabiyotshunoslik, estetik tahlil, pedagogik qarash, qiyosiy metod, yosh avlod tarbiyasi.

Gavharoy QOLDOSHEVA

Namangan region

gavharoyqoldosheva@gmail.com

CHILDREN'S LITERATURE CRITIC

Abstract. This article analyzes the contribution of literary scholar Rakhmatilla Barakayev to the development of Uzbek children's literature. It examines the scholar's scientific legacy, his methods of studying children's literature, as well as his aesthetic and pedagogical views and comparative-analytical approaches. Barakayev evaluates children's literature not only as an aesthetic phenomenon, but also as an important educational tool for the spiritual and moral development of the younger generation. His scientific views remain

relevant today and serve as an important source for literary criticism and educational practice.

Keywords: *Rakhmatilla Barakayev, children's literature, literary criticism, aesthetic analysis, pedagogical views, comparative method, upbringing of the younger generation.*

Гавхарой КОЛДОШЕВА

Наманганская область

gavharoyqoldosheva@gmail.com

ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация. *В данной статье анализируется вклад литературоведа Рахматиллы Баракаева в развитие узбекской детской литературы. Рассматривается его научное наследие, методы изучения детской литературы, эстетические и педагогические взгляды, а также сравнительно-аналитический подход. Баракаев оценивает детскую литературу не только как эстетическое явление, но и как важное воспитательное средство для духовно-нравственного формирования подрастающего поколения. Его научные воззрения сохраняют актуальность и в наши дни, являясь значимым источником для литературной критики и образовательного процесса.*

Ключевые слова: *Рахматилла Баракаев, детская литература, литературоведение, эстетический анализ, педагогические взгляды, сравнительный метод, воспитание подрастающего поколения.*

O'zbek adabiyotshunosligi taraqqiyotida bolalar adabiyoti alohida tadqiqot sohasi sifatida shakllanishi mustaqillik yillarida yanada keng quloch yoydi. Chunki adabiyotning bu yo'nalishi faqat estetik zavq bag'ishlash yoki badiiy ehtiyojni qondirish bilangina cheklanmay, balki yosh avlodni tarbiyalash, ularning ma'naviy olamini shakllantirish, ijtimoiy qadriyatlarga e'tiqodli qilib voyaga yetkazishda

beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu bois bu yoʻnalishdagi ilmiy izlanishlar nafaqat adabiyotshunoslik, balki pedagogika, psixologiya va madaniyatshunoslik fanlari bilan ham uzviy aloqada kechadi. Oʻzbek bolalar adabiyotining rivojida va ayniqsa uni ilmiy-nazariy asoslarda tadqiq etishda Rahmatilla Barakaev nomi alohida hurmat bilan tilga olinadi. Olim oʻzining koʻp qirrali ilmiy faoliyati orqali bolalar adabiyotini puxta nazariy poydevorga ega ilmiy sohaga aylantirdi, uni alohida adabiy jarayon sifatida oʻrganish anʼanalarini mustahkamladi.

Rahmatilla Barakaevning ilmiy faoliyati 1990-yillardan boshlab oʻzbek adabiyotshunosligida sezilarli iz qoldira boshladi. U 1994 yilda “Oʻzbek bolalar adabiyoti va Abdulla Avloniy ijodi”[1:87] mavzusida nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilgan. Bu tadqiqot oʻzbek adabiyotida bolalar uchun yozilgan asarlarni bir tizimda koʻrib chiqish, ularning tarixiy ildizlari va tarbiyaviy mohiyatini oʻrganishda muhim qadam boʻldi. Avloniy ijodining markazga olinishi bejiz emasdi. Chunki Abdulla Avloniy nafaqat maʼrifatparvar yozuvchi, balki yosh avlodni tarbiyalashni oʻzining hayotiy maqsadi deb bilgan ulugʻ pedagog va ziyolilardan biridir. Barakaev ana shu ijodiy merosni ilmiy-nazariy tahlil qilish orqali bolalar adabiyotining estetik va ijtimoiy vazifalarini ochib berdi. Shu bilan birga, oʻzbek bolalar adabiyotining taraqqiyot bosqichlarini aniqlash, uning tarixiy ildizlarini milliy uygʻonish davri bilan bogʻlash imkoniyatini yaratdi.

Olimning keyingi yillarda qilgan izlanishlari bolalar adabiyotini keng qamrovli tahlil qilishga qaratildi[2:54]. U nafaqat oʻzbek adabiyoti, balki jahon bolalar adabiyotini ham oʻrgandi, adabiy aloqalarni tadqiq qildi, tarjimalarning estetik va tarbiyaviy qiymatini baholadi. Shunday qilib, Barakaev ilmiy faoliyati uch asosiy yoʻnalishga tayanadi: birinchisi – bolalar adabiyoti tarixi, ikkinchisi – adabiy aloqalar va tarjimashunoslik, uchinchisi – istiqlol davri bolalar adabiyotining taraqqiyot qonuniyatlari. Ana shu yoʻnalishlarda olib borilgan tadqiqotlari natijasida u oʻzbek adabiyotshunosligida bolalar adabiyotining eng yirik mutaxassislaridan biri sifatida tanildi.

Rahmatilla Barakaevning ilmiy merosida “Bolalar adabiyoti tarixi”[5:14] nomli qoʻllanma alohida ahamiyat kasb etadi. Unda olim oʻzbek bolalar adabiyoti

taraqqiyotini qadimgi folklor namunalaridan boshlab, zamonaviy yozuvchilar asarlarigacha izchil yoritadi. Shu jihatdan bu asar nafaqat adabiyotshunoslar, balki pedagoglar, talabalar va yosh ijodkorlar uchun ham qo'llanma bo'lib xizmat qiladi. Unda tarixiylik va zamonaviylik uyg'unlashgan, adabiy jarayon uzviy tarzda ko'rsatib berilgan. Ayniqsa, bolalar adabiyoti nafaqat badiiy-estetik hodisa, balki ijtimoiy-tarbiyaviy omil sifatida yondashilgani bilan bu tadqiqot alohida qimmatga ega.

Barakaevning ilmiy uslubi qiyosiy-tahliliy metodga asoslangan bo'lib, u bolalar adabiyotini boshqa janr va davrlar bilan qiyoslash, xalq og'zaki ijodi bilan bog'lash orqali tahlil qiladi. Shu bilan birga, u matn asosida poetik tahlilni ham amalga oshiradi, badiiy vositalarning qo'llanishi, obrazlar tizimi, ramz va timsollarning ma'naviy yukini aniqlashga katta e'tibor qaratadi. Olimning maqola va monografiyalarida hamisha kuzatish va umumlashtirish usullari uyg'unlashib ketadi. Masalan, u alohida bir hikoya yoki she'rni tahlil qilib, undan umumiy adabiy xulosalar chiqaradi, bu xulosalarni esa milliy adabiyot taraqqiyotidagi jarayonlarga bog'laydi.

Rahmatilla Barakaev o'z ilmiy izlanishlarida mustaqillik davri adabiyoti, ayniqsa, istiqlool davri bolalar adabiyoti taraqqiyotiga katta e'tibor qaratdi. Mustaqillik bilan milliy tafakkur, yangi ijtimoiy ong shakllandi. Bu jarayon bolalar adabiyotida ham aks etmay qolmadi. Avvalgi davrlarda mafkuraviy maqsadlarga bo'ysundirilgan bolalar adabiyoti istiqlool yillarida erkinlik, milliy o'zlik, qadriyatlarni tiklash, tarixiy xotirani mustahkamlash vazifasini oldiga qo'ydi[8:75]. Barakaev ana shu jarayonni puxta kuzatib, badiiy tahlillar asosida ilmiy xulosalar chiqardi.

Olimning maqolalarida bolalar adabiyotining tarbiyaviy mohiyati alohida ta'kidlanadi. Uning fikricha, bolalar uchun yozilgan asarlar ularning tasavvurlarini kengaytirish, dunyoqarashini shakllantirish bilan bir qatorda, ularni insoniy fazilatlariga ham yo'naltirishi lozim. Shuning uchun Barakaev asarlarni baholashda nafaqat badiiy-estetik mezonlarni, balki tarbiyaviy mezonlarni ham inobatga oladi. Masalan, Avloniy, G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy, Shukur Xolmirzayev[4:147]

kabi ijodkorlarning bolalar uchun yozgan asarlarida qanday g'oyaviy-estetik yo'nalishlar mavjudligi, ular qanday tarbiyaviy ahamiyat kasb etishi ilmiy asosda ochild beriladi.

Rahmatilla Barakaevni "bolalar adabiyoti sinchisi" deb atash bejiz emas. U o'z ilmiy faoliyatida bolalar adabiyotini murakkab jarayon sifatida ko'rib chiqib, undagi obrazlar, badiiy vositalar, ramz va timsollarning ma'nosini tahlil qilib bergan. Uning xulosalari hozirgi kunda ham adabiyotshunoslar, pedagoglar, yozuvchilar uchun muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Zero, bolalar adabiyoti nafaqat yosh kitobxonlar uchun, balki butun jamiyatning ma'naviy manzarasini belgilovchi omillardan biri sifatida qadrlanadi. Shu ma'noda, Barakaev ilmiy faoliyati o'zbek adabiyotshunosligida milliy tafakkur va ma'naviy merosni bolalar dunyoqarashi orqali yoritishga qaratilgan yirik izlanish sifatida e'tirof etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Barakayev R. *Bolalar adabiyoti masalalari*. – Toshkent: Fan, 1985.
2. Barakayev R. *O'zbek bolalar adabiyoti tarixi*. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.
3. Barakayev R. *Adabiyot va bolalar ruhiyati*. – Toshkent: Sharq, 2001.
4. Jo'rayev A. *O'zbek bolalar adabiyoti taraqqiyoti*. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.
5. Sharafiddinov O. *Adabiyot – hayot ko'zgusi*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1981.
6. Rahmonov Sh. *O'zbek bolalar adabiyoti namunalari va ularning tahlili*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Abdullaeva M. *Bolalar adabiyotida obraz va ifoda masalalari*. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018.
8. Hasanov B. *O'zbek nasrida tarbiyaviy g'oyalar*. – Buxoro: BDU nashriyoti, 2021.
9. Qodirov A. *O'zbek adabiy tanqidchiligi tarixi*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007.
10. Jo'raeva G. *Bolalar adabiyotida poetik obrazlar tizimi*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.